
Recenzovaný článek

Perspektivy Clausewitzova těžiště

Perspectives of Clausewitz's Center of Gravity

Ján Spišák

Univerzita obrany, Brno, Česká republika

Abstrakt: Těžiště ve vojenství představuje dominantní prvek vojenského umění, využívaný při plánování a vedení vojenských operací. Doktrína jej definuje jako hlavní zdroj moci, který aktérovi poskytuje jeho sílu, svobodu jednání a/nebo vůli bojovat. Tento článek zkoumá Clausewitzův koncept těžiště prostřednictvím vybraných filozofických perspektiv a objasňuje jeho význam ve vojenské teorii a praxi. Prezentuje doktrinální vývoj konceptu, diskutuje jeho souvislosti a konstatuje, že koncept těžiště zůstává klíčovým doktrinálním i aplikačním prvkem operačního umění.

Abstract: The center of gravity in military affairs represents a dominant element of military art, used in the planning and conduct of military operations. The doctrine defines it as the main source of power that provides the actor with his strength, freedom of action and/or the will to fight. This article examines Clausewitz's concept of center of gravity through selected philosophical perspectives and clarifies its significance in military theory and practice. It presents the doctrinal development of the concept, discusses its context, and concludes that the concept of the center of gravity remains a key doctrinal and practical element of operational art.

Klíčová slova: Clausewitz; epistemologie; metodologie; ontologie; teleologie; těžiště.

Keywords: Clausewitz; Epistemology; Methodology; Ontology; Teleology; Center of Gravity.

ÚVOD

Dílo pruského generála a významného vojenského стратега Carla von Clausewitzze *O válce* (1832) je dlouhodobě považováno za monumentální vojenskou klasiku a jedno z nejvýznamnějších děl v oblasti vojenské teorie a strategie. Pro myslitele, vojevůdce, teoretiky i praktiky ve vojenství a profesionálním vojenském vzdělávání představuje tato kniha soubor klíčových myšlenek pro porozumění obecné teorii války. Clausewitz v ní předkládá hluboké analýzy a úvahy o strategii a taktice, které jsou dodnes relevantní pro plánování a vedení vojenských operací. Slavnou formulací, že „*válka je pouze pokračování politiky jinými prostředky*“, Clausewitz zmiňuje politický kontext války, čímž zdůrazňuje její propojení s politikou. Dílo je nepostradatelným učebním materiálem v rámci vojenského vzdělávání, je využíváno v oblastech politiky, obchodu či mezinárodních vztazích a má trvalou historickou hodnotu, z níž lze čerpat při utváření soudobých strategií.

Ve svém pokusu destilovat své zkušenosti a úvahy do obecné filozofie války ji Clausewitz představuje jako inherentně složitý a nejistý fenomén, hluboce propojený s historickými, politickými, sociálními, morálními i psychologickými dimenzemi konfliktu. Clausewitzovo zaměření na nepředvídatelné aspekty války zdůrazňuje potřebu mnohostranného přístupu a vyzývá, abychom při utváření našeho chápání války zvažovali širší důsledky vojenské akce. Vyžaduje pochopení její dynamiky, rezonující s holistickým pohledem na existenční složitosti války jako takové.

Clausewitzův komplexní pohled na „*mlhu války*“ naznačuje, že podstatu války nelze plně zachytit rigidními principy nebo vzorci. To plně platí i o konceptu těžiště, který Clausewitz považuje za jeden ze stěžejních prvků vojenské strategie, které ovlivňují nejen průběh, ale i výsledek války jako takové. Zdůrazňuje, že těžiště je dynamický koncept, který se mění v závislosti na situaci a kontextu konfliktu. Jeho identifikaci a neutralizaci považuje za rozhodující na cestě k dosažení vítězství.

1 METODOLOGIE

Zkoumání konceptu těžiště vychází ze studia a abstrahování příslušných částí Clausewitzova díla *O válce* s využitím souboru perspektiv, jmenovitě epistemologie, ontologie, teleologie a metodologie jako filozofických konceptů k obohacení teoretického i praktického porozumění specifickým oblastem (Sookermany, 2024). Tento přístup umožňuje lépe poodhalit podstatu Clausewitzova přístupu ke zkoumání některých zákonitostí války a je vhodnou vědeckou metodou pro analýzu a hlubší pochopení celkového konceptu těžiště.

Při epistemologickém zkoumání těžiště jsou sledovány zdroje a metody, jakými je koncept poznáván, interpretován a aplikován, jak je těžiště definováno a jaké existují zdroje jeho poznání (informace, data, historické příklady, doktríny). Ontologické zkoumání těžiště řeší podstatu a existenci konceptu, co je těžiště, jaká je jeho role v kontextu vojenské strategie a jaké jsou jeho základní vlastnosti. V rámci teleologického zkoumání je objasněn účel těžiště, jaké cíle má naplnit a jak přispívá k celkové strategii a jak zničení nebo

neutralizace těžiště ovlivňuje budoucí průběh konfliktu. Metodologickou perspektivou článek popisuje metody a přístupy, které Clausewitz využíval k analýze těžiště (historické analýzy, případové studie), a popisuje, jakým způsobem jsou teoretické poznatky o těžišti aplikovány v praxi při plánování a vedení operací. V praktické rovině je koncept diskutován z perspektivy historického vývoje doktrinárních publikací a je naznačen jeho význam a využití v soudobé vojenské praxi.

V článku je k popisu obecně používán pojem nepřítel. Pojem protivník se vyskytuje pouze v případech citace Clausewitzova díla O válce na základě českého překladu Z. Sekala.

2 EPISTEMOLOGICKÁ PERSPEKTIVA TĚŽIŠTĚ

V rámci epistemologické perspektivy se badatel obecně zabývá otázkou, jak je definováno poznání, jakými procesy dochází k poznání a z jakých zdrojů poznání probíhá. Clausewitz byl ve svém životě hluboce ovlivněn myšlenkami německého idealismu. Myslitelé jako Immanuel Kant a Georg Wilhelm Friedrich Hegel zdůrazňovali důležitost základních principů poznání a pochopení reality, jejího vývoje a vnitřních struktur. Clausewitz aplikoval tuto filozofickou důslednost ve své analýze války a pochopení její základní povahy a dynamiky. Jeho rétorika, styl myšlení a psaní byly objektivně poplatné době a často abstraktní, proto by bylo mylné přeceňovat doslovný význam jednotlivých vět, kterými svůj koncept v knize obhajuje. Sám si byl vědom existence „válečné mlhy“, kterou formuloval i ve svém prohlášení: *„Ačkoli je to přirozené, musíme zase vysloveně připomenout, že se i zde jako všude ve svých definicích dotýkáme jen jádra určitých představových oblastí, že je nechceme a nemůžeme vymezit přesnými liniemi.“* (Clausewitz, 438)

Clausewitz při formování svého konceptu těžiště byl inspirován především principy newtonovské mechaniky, zejména zákony pohybu a gravitace. Některé jím použité pojmy jako polarita a frikce jsou analogie nebo metafory vybrané z mechaniky. Pro své pojetí těžiště Clausewitz čerpal ze série přednášek německého fyzika Paula Ermana, profesora na Berlínské univerzitě a Pruské válečné školy. Inspirace z fyziky, kdy těžiště označuje bod, kde je koncentrována hmotnost tělesa, mu poskytla vhodnou metaforu pro identifikaci „ústředního bodu, na kterém *spočívá* síla nepřítele.“ Pojetí těžiště prezentované ve fyzikálních vědách Clausewitz následně rozvinul při popisu a objasňování vojenského těžiště. (Spišák, 2008)

K důležitým zdrojům poznání, ze kterých Clausewitz čerpal pro ilustraci konceptu těžiště, byly zejména války 18. a 19. století. Clausewitz se často odkazuje na Napoleona a jeho vojenské kampaně jako příklady, kde těžiště hrálo klíčovou roli. Napoleon je často zmiňován jako příklad brilantního vojenského стратега, který dokázal identifikovat a zaměřit se na klíčové body nepřátelských sil, což mu umožnilo dosáhnout rozhodujících vítězství v bitvách u Jeny, Auerstedtu, Slavkova, Borodina a dalších bitvách. Rovněž porážka Napoleona u Waterloo je součástí Clausewitzovy analýzy. Clausewitz také zkoumá pruskou armádu a její strategii během sedmileté války. Poukazuje na to, jak Prusko pod vedením Fridricha II. Velikého dokázalo identifikovat těžiště svých nepřátel a zaměřit své úsilí na klíčové body v armádách svých nepřátel, což vedlo k jejich porážkám. Širší

souvislosti k těžišti lze u Clausewitzů nalézt i ve Francouzských revolučních válkách (1792 až 1802), což dokresluje komplexnost jeho přístupu ke studiu a popisu nuancí války.

3 ONTOLOGICKÁ PERSPEKTIVA TĚŽIŠTĚ

V ontologické perspektivě jsou klíčovými otázkami podstata bytí v daném kontextu, popis základních vlastností, charakteristik a atributů, odlišnost mezi fyzickou entitou a abstrakcí, propojenost a vzájemné vztahy existujícího a klasifikace (těžišť) dle typu. Ontologický pohled na Clausewitzovo těžiště se poprvé objevuje v knize II v 5. kapitole (Kritická analýza), kde Clausewitz analyzuje bitvy Napoleona proti Blücherovi a Schwarzenbergovi, odehrávající se v rámci války šesté koalice v roce 1814.¹ K tomu píše: „*Protože Blücher, ačkoli slabší než Schwarzenberg, byl významnějším protivníkem pro svou podnikavost, bylo tedy spíše v něm těžiště, které strhuje za sebou všechno ostatní.*“ (Clausewitz, 114) Z pohledu ontologie Clausewitz naznačuje, co (kdo) je těžištem. V daném případě vyzvedává armádu pruského maršála Blüchera jako ústřední entitu, která mohla rozhodnout o výsledku bitvy s Napoleonem.

Ontologická perspektiva těžiště je dále patrna v knize IV (Boj), kde Clausewitz zmiňuje hlavní bitvu jako boj hlavních sil, tedy „*je nutno ji považovat vždy za vlastní těžiště války.*“ (Clausewitz, 199) V této analogii hlavní síly představují nerozhodnější dominantní entitu, která rozhoduje o výsledku války. K myšlence hlavní bitvy ve spojitosti s těžištem se Clausewitz následně vrací ve 28. kapitole knihy VI, když uvádí: „*Hlavní bitva na válčišti je náraz těžiště proti těžišti; čím více sil se dá shromáždit v jednom nebo druhém použití sil, tím jistější a větší bude účinek.*“ (Clausewitz, 440)

Hlavní myšlenky konceptu těžiště Clausewitz rozvádí v knihách VI (Obrana) a VIII (Válečné plány). V knize VI je těžiště vztaženo k ozbrojeným silám nepřítele nebo jejím částem, což Clausewitz komentuje slovy: „*Vítězství bude záviset na té části území, kde je pohromadě nejvíc nepřátelských bojových sil. Proti nim bude možno zaměřit takový úder, jehož účinky sahají nejdále.*“ (Clausewitz, 437) Dále k tomu uvádí: „*Těžiště je vždycky tam, kde je pohromadě většina hmoty, tak jako je vždycky nejúčinnější náraz proti těžišti břemene, stejně jako je nejmohutnější úder, jenž je veden těžištem síly, tak je tomu i ve válce.*“ (Clausewitz, 437) Role těžiště je tedy přisuzována koncentrovaným bojovým silám, jež mohou působit co nejmohutněji a jejichž účinek na síly nepřítele je zcela rozhodující.

Clausewitz v tomto kontextu využívá analogii vytaženou z elementární fyziky s válkou, hledá vazbu mezi těžištem a jeho okolím a konstatuje: „*Bojové síly každé válčící strany, ať už je to jednotlivý stát nebo spolek států, mají určitou jednotu, a tím i spojitost. Kde je spojitost, tam dochází k obdobným jevům jako u těžiště. V těchto bojových silách jsou*

¹ Válkou šesté koalice (1813–1814) je označována válka koalice evropských států, zastoupených Spojeným královstvím Velké Británie a Irska, Ruské říše a Pruského království, později Švédskem, Rakouským císařstvím a některými německými státy na straně jedné a Francouzským císařstvím, podporovaným Itálií, Dánskem a některými německými státy na straně druhé.

tedy určitá těžiště, jejichž pohyb a směr rozhoduje o ostatních bodech, a tato těžiště jsou tam, kde je pohromadě většina bojových sil." (Clausewitz, 437–438) Clausewitz zdůrazňuje roli těžiště jako hlavní části bojových sil a jejich zbytku, který je na činnosti hlavních sil závislý, zároveň však zmiňuje jejich vzájemnou soudržnost a jednotu. Z ontologické perspektivy jsou pro Clausewitze důležité vztahy mezi existujícími prvky, tedy spojitost.

Významným aspektem těchto úvah Clausewitze je role strategického vůdce, i když jej takto explicitně nenazývá. Preferuje výraz „*hlavní příkaz strategického úsudku*" ve smyslu rozpoznání těchto „*center gravitatis*" ve válečné moci nepřítele. Pokud je tato role v současnosti přisuzována vůdci či veliteli na strategické, resp. operační úrovni, při plánování a vedení operace se i on musí ptát: „*Jaké účinky vyvolá postup a ústup jedné části proti sobě stojících bojových sil na ostatní bojové síly?*" (Clausewitz, 438) V praktické rovině se jedná o způsob uvažování, kdy se posuzuje vzájemná vazba akcí, účinků a rozhodujících podmínek pro naplňování cílů operace.

V knize VI Clausewitz upozorňuje, že myšlenka těžiště je prozatím nekompletní a chystá se ji rozšířit v knize VIII. Uvádí: „*Jak se tato myšlenka těžiště nepřátelské moci projevuje v celém válečném plánu, prozkoumáme v poslední knize, neboť tam vůbec patří tento předmět. Vypůjčili jsme si jej (do knihy VI) odtamtud jen proto, abychom v řadě představ nenechali žádnou mezeru.*" (Clausewitz, 438) Clausewitz, snad v předtuše své předčasné smrti, uznal, že prvních šest knih se mu jeví pouze jako beztvářá masa, kterou je nutno přepracovat. Hodlal to učinit v době, kdy dokončí osmou knihu díla, s cílem „*patříčně zjistit základní rysy války*". (Clausewitz, 14) K naplnění tohoto záměru nedošlo, a tak jeho úvahy o těžišti zůstaly v původní podobě.

V knize VIII ve 4. kapitole (Bližší určení válečného cíle, porážka nepřítele) Clausewitz odhaluje základní a podstatnou myšlenku pojetí těžiště, definuje je a popisuje jeho význam. Vychází z myšlenky, že je důležité poznat hlavní vztahy obou (bojujících) států, protože „*z nich se vytvoří určité těžiště, středisko síly a pohybu, na němž závisí celek, a na toto protivníkově těžiště je nutno zaměřit soustředěný úder všech sil. Malé vždycky závisí na velkém, nedůležité na důležitém, nahodilé na podstatném. To nás musí vést.*" (Clausewitz, 546–547) Clausewitzovy myšlenky dále směřují k přesnějšímu definování těžiště. Zabývá se souborem různých entit, které definuje jako těžiště a rozděluje je do několika kategorií. U vojevůdců jako Alexandr Makedonský, Gustav Adolf, Bedřich Veliký nebo Karel XII Clausewitz spatřuje těžiště v jejich vojsku, které, pokud by bylo poraženo, bylo by příčinou jejich konce. U států, které jsou rozpolcené vnitřními spory, Clausewitz vidí těžiště většinou v hlavním městě, u malých států, které se opírají o mocné, je těžištěm vojsko těchto spojenců, u spojeneckých svazků leží v jednotě zájmů, při ozbrojeném hnutí lidu v osobě hlavních vůdců a ve veřejném mínění. Clausewitz konstatuje, že na tyto entity „*je nutné namířit úder*". (Clausewitz, 547)

Soudobý pohled na teorii těžiště rovněž připouští, že za různých okolností osobnosti klíčových vůdců, hlavní města nebo společné zájmy spojenců vytvářejí určitou dostředivou sílu, která drží systém pohromadě. Clausewitz zdůrazňuje význam této dostředivé síly či interkonektivity v knize VIII v 9. kapitole (Válečný plán), pokud cílem má být porážka nepřítele. Důležitá je pro něj eliminace kandidátů na těžiště na co nejmenší počet, ideálně na jednoho. Cituje: „*První zásada je: redukovat váhu nepřátelských sil na co nejméně těžišť, a pokud to jde, jen na jedno, úder proti těmto těžištím redukovat zase na co nejméně hlavních akcí, pokud možno na jednu, konečně u všech podřaděných akcí*

usilovat, aby zůstaly co nejpodřadnější." (Clausewitz, 567) K naplnění tohoto požadavku shledává Clausewitz nutnost koncentrace sil a rychlého působení na nepřítele.

Clausewitz současně nezavrhne možnost, že nemusí existovat pouze jedno specifické těžiště. Podstatná pro něj byla otázka, zda nepřítel je tak vzájemně propojen, že akce proti němu v jednom prostoru (oblasti) bude mít také rozhodující účinek i v dalších prostorech (oblastech). Jedním z nejpodstatnějších závěrů, které Clausewitz v této souvislosti učinil, je ten, že při vypracování válečného plánu bude prvním požadavkem zjištění nepřátelských těžišť a jejich redukce na jedno, za druhé pak bude nutná koncentrace vlastních sil, které mají být proti tomuto těžišti použity k provedení rozhodného úderu. (Clausewitz, 438) Tato myšlenka je i z dnešního praktického pohledu zcela relevantní, protože při plánování operace jsou analýza a určení těžiště, stejně jako zaměření hlavního úsilí s potřebnou podporou, důležitými požadavky velitele k tomu, aby operace dosáhla svých stanovených cílů a konečného stavu.

4 TELEOLOGICKÁ PERSPEKTIVA TĚŽIŠTĚ

Tato perspektiva sleduje účel těžiště, jaké cíle má naplnit, jaké metody využívá k naplnění cíle, případně jsou sledovány důsledky dosažení cílů spojených s těžištěm.

V teleologické perspektivě Clausewitz analyzuje účel těžiště, kterým je porážka nebo eliminace těžiště nepřítele a tím podpora nebo dosažení strategických cílů. V této souvislosti vyjadřuje vůči Napoleonovi věcnou kritiku, kdy jeho těžiště tento účel (v kontextu války šesté koalice) nenaplnilo. Napoleon měl, podle Clausewitze, pokračovat v dorážení Blücherovy armády,² s níž se předtím vítězně utkal v bitvách u Etoges, Champaubertu, Montmirailu,³ a ne se obrátit proti armádě Schwarzenberga. Přestože Napoleon dosáhl vítězství i proti Schwarzenbergovu sboru u Mormantu a Montereau, Blücherova armáda, dle Clausewitze, mohla nadále existovat jako pomyslné těžiště. Teleologická perspektiva těžiště rezonuje i v konstatování Clausewitze, že když Napoleon přesunoval různě svou hlavní sílu – své těžiště – vůči vojskům spojenců, jeho údery byly ze strategického hlediska neúčinné. Místo dosažení dvou (nekompletních) vítězství, měl pokračovat v „dorážení“ Blüchera do doby, kdy pruská vojska budou úplně poražena. Clausewitz byl přesvědčen, že Blücher byl významnějším nepřítelem a tedy těžištěm. Napoleonovo těžiště mělo plnit jednoznačný účel – pokračovat v úderech jedním směrem (bojovat proti Blücherově armádě) a ne směr úsilí střídát, což zapříčinilo ztrátu času i „ztrátu mravní síly“. (Clausewitz, 14) Ve výsledku ani vůči Blücherovi, ani vůči Schwarzenbergovi Napoleon

² Jedná o bitvu u Vauchamps (14. února 1814), která byla posledním velkým střetnutím šestidenního tažení války šesté koalice. Vojenský historik Jacques Garnier analyzuje tuto bitvu v knize Dictionnaire Napoléon od Jeana Tularda. Podle Garniera pouze bahnitý a promočený terén byl překážkou efektivnímu nasazení francouzského dělostřelectva a pěchoty, jinak vítězství Napoleona mohlo být mnohem výraznější. Ten, místo trvalého pronásledování Blücherovy armády, se vydal směrem k Mormantu, kde 17. února 1814 svedl vítěznou bitvu proti spojenecké armádě vedené rakouským generalisimem Karlem Filipem ze Schwarzenbergu.

³ Bitvy byly součástí tzv. šestidenního tažení války šesté koalice v období mezi 10.–15. únorem 1814.

nedosáhl konečného rozhodujícího vítězství, z teleologické perspektivy tedy jeho těžiště účel nesplnilo.

Pro Clausewitze není zásadní v čem těžiště, vůči kterému je nutné zaměřit pozornost, spočívá, avšak lpí na přesvědčení, že „rozdrčení jeho bojové síly je nejistějším a nejpodstatnějším začátkem k tomu, aby bylo poraženo.“ (Clausewitz, 547) Základ úspěchu vidí ve stálém vyhledávání těžiště jako jádra nepřátelské moci a potřebě vynaložit veškeré úsilí k jeho eliminaci. Podle toho, jak Clausewitz vnímá význam popsaného těžiště, zdůrazňuje nutnost stálého tlaku (působení) na ně: „Ztratí-li nepřítel rovnováhu, nesmí se mu nechat čas, aby se vzpamatoval, v úderu je vždycky nutno pokračovat stejným směrem, nebo jinými slovy, vítěz jej vždycky musí vést na celek, a ne na část protivníka.“ (Clausewitz, 547)

Tato pasáž naznačuje metodu k naplnění cíle, tedy soustředěné působení pouze a jen na těžiště nepřítele rozhodnou operací, a tím dosažení vítězství. Identitu těžiště je dle Clausewitze nutno chápat pouze tehdy, když je o nepříteli uvažováno jako o celku, tzn. vzájemným propojením jeho různých prvků a poté určením, co tyto prvky drží pohromadě. Potvrzuje to slovy, že armády Alexandra Makedonského, Gustava Adolfa nebo Bedřicha Velikého nebyly významné tím, že byly zdrojem moci, ale tím, že byly klíčové pro udržení a konsolidaci moci svých vůdců, čímž jim umožnily držet systém jejich moci pohromadě.

5 METODOLOGICKÁ PERSPEKTIVA TĚŽIŠTĚ

Clausewitz při tvorbě svého díla účelně využíval širokou škálu metod, zejména historickou analýzu. Pečlivě studoval historické bitvy a kampaně, aby identifikoval klíčové faktory úspěchu a porážky. To mu umožnilo pochopit, jak a proč určité strategie fungovaly v praxi. Abstrakce a analogie byly pro Clausewitze důležité, přičemž využíval fyzikální koncepty jako metafory pro popsání aspektů války a vojenské strategie. Těžiště pro něj představuje klíčový bod nepřátelské síly, který, pokud je zasažen, může vést k celkovému zhroucení nepřítele.

Syntézou teorie a praxe Clausewitz kombinoval teoretické poznatky s praktickými zkušenostmi z bojiště. Jeho vlastní vojenská kariéra a účast v napoleonských i jiných válkách mu poskytly cenné praktické poznatky, které dokázal integrovat do svých teoretických prací. Clausewitz v určitém rozsahu využíval i přístup systémové dynamiky, zejména při analyzování a pochopení komplexních a proměnlivých systémů, jako je válka. Vnímá, že válka je dynamický a neustále se měnící proces, proto zdůrazňoval potřebu flexibility a adaptace v aplikaci teoretických konceptů na konkrétní situace na bojišti. Identifikace a útok na těžiště nepřítele měly vést k rychlému a rozhodujícímu vítězství, čímž by se minimalizovaly ztráty a náklady na válku. Clausewitz používal logické a systematické myšlení k formulaci svých teorií. Svou práci strukturoval způsobem poskytujícím jasné a konzistentní argumenty na různé vojenské situace, což značně ovlivnilo i vývoj konceptu těžiště. Clausewitz usiloval o to, aby jeho teoretické poznatky o těžišti byly prakticky použitelné ve všech válkách.

Všechny výše uvedené metody zkoumání lze považovat za vědecké, čehož si byl vědom i samotný Clausewitz. V předmluvě svého díla píše: „*Vědecká forma záleží v úsilí dopátrat se podstaty válečných jevů, ukázat, jak tyto jevy souvisí s povahou věcí, z nichž se skládají. Nikde se autor nevyhýbá filosofickému úsudku.*“ (Clausewitz, 17) Clausewitz tuto premisu dostatečně naplnil.

Clausewitz při pohledu na válku zdůrazňuje dva důležité aspekty, a to cíl války a účel války. Válku přirovnává k souboji dvou zápasníků, kdy každý z nich se snaží fyzickým násilím donutit toho druhého, aby se podřídil jeho vůli a znemožnil mu další odpor. Zatímco cílem války bude dosažení takového stavu, kdy nepřítel již nemá možnost se bránit (nutno zničit jeho schopnost odporu, porazit jeho těžiště), účelem války bude donutit nepřítele, aby se podřídil vůli toho druhého. Válka a těžiště mají tedy bezprostřední spojitost; jejich klíčové aspekty jsou vzájemně provázány a jsou přítomny ve všech filozofických perspektivách.

6 DOKTRINÁLNÍ VÝVOJ TĚŽIŠTĚ A JEHO RELEVANCE V PRAXI

V novodobém válčení Clausewitzova teorie těžiště původně nebyla použita ve smyslu konceptu, nicméně existuje určitá paralela a souvislosti jeho uplatnění. Sovětská vojenství odborníci v meziválečném období vypracovali teorii operací v hloubce, a to v reakci na deziluzi první světové války v možnostech dosažení strategických cílů prostřednictvím jediné rozhodující bitvy. Úspěch operací v hloubce byl založen na rozhodném manévru, rychlém postupu, značné palebné síle a zdolání odporu jednotek nepřítele v jeho obraně. Účelem bylo provést „úder“ koncentrovaných sil, na jehož konci byla porážka a zničení nepřítele v jeho obranných postaveních (Isserson, 2013) a splnění stanovených cílů operace. I když sovětská teoretická pojetí těžiště nepoužívali, takovýto úder má příznačnou spojitost s tím, který Clausewitz popisuje jako náraz těžiště proti těžišti. (Clausewitz, 440)

Ani v dobách studené války armády států Varšavské smlouvy či Aliance pojem těžiště nepoužívaly, doktrinárně nedefinovaly a pravděpodobně ani jako nástroj pro plánování operací nepotřebovaly. Snahy o adopci konceptu těžiště začaly u pozemních sil armády Spojených států po válce ve Vietnamu. Vzrostl zájem o pruskou vojenskou teorii, zejména o nový překlad knihy O válce autorů Howarda a Pareta publikovaný v roce 1976. Díky snahám generálů DePuye a Starryho „*přesunout americkou armádu od víry v taktické ničení, masovou sílu a průmyslovou moc k sofistikovanějšímu, hbitějšímu a přesnějšímu přístupu, založenému na operačním umění*“ (Starry, 1981) se těžiště jako pojem poprvé objevilo v doktríně pozemních sil FM 100-5 v roce 1986, a to v souvislosti se zavedením koncepce AirLand Battle. Následně bylo rozšiřováno do doktrín dalších druhů sil, včetně společné doktríny.

V polovině 80. let 20. století byla operační úroveň války začleněna do americké vojenské doktríny a koncept těžiště se stal ústředním, současně však rozporuplným bodem úvah plánovačů. Chyběl konsenzus jednotlivých druhů sil o základní povaze teorie těžiště. Saxman k tomu dává možné vysvětlení, když říká: „*Pravděpodobným vysvětlením problému při definování těžišť je, že druhy sil mají tendenci identifikovat jako nepřátelská*

těžiště pouze ty věci, které jsou v jejich sféře vlivu a přímo ovlivňují plnění jejich mise.“ (Saxman, 1992)

Pro zastánce manévrového boje byla těžištěm nepřátelská síla, terénní útvar, hranice jednotky nebo komunikační linie, která, pokud by byla zničena nebo neutralizována, měla mít za následek fyzickou nebo psychickou dislokaci nepřítele. Tato interpretace těžiště jako „*zdroje síly*“ nebo „*charakteristiky, schopnosti nebo lokality*“, které umožňovaly (nebo stály v cestě) plnění mise, se později objevila nejen v operační doktríně pozemních sil a námořnictva, ale i ve vrcholové alianční doktríně. Odlišné chápání konceptu bylo typické i pro další druhy sil. Americká námořní pěchota považovala těžiště za kritickou zranitelnost, pro teoretiky vzdušných sil byly těžištěm klíčové uzly nebo kritické body, které, pokud byly napadeny, měly způsobit strategickou paralýzu. Tento přístup se náležitě odrážel v doktríně amerického letectva a podporoval jeho přístup k válčení (Air Force Doctrine Document 1, 1997, 79, FM 100-5, 1993, 6-13, NDP 1, 1994, 35, Marine Corps Doctrinal Publication 1, 1997, 45-47).

Významný přínos v rozpracování konceptu nabídl Joseph Strange v polovině 90. let 20. století. Jeho dílo *Centers of Gravity & Critical Vulnerabilities: Building On The Clausewitzian Foundation So That We Can All Speak the Same Language* staví na základních myšlenkách Clausewitze, přizpůsobuje je moderním vojenským kontextům a uvádí historické zkušenosti a jednotný jazyk při diskusi a aplikaci konceptu. Strange poskytuje jasné definice, popisuje rozdíly mezi těžištěm a jeho prvky a prezentuje příklady ilustrující použití konceptu v různých situacích. Pomáhá tím vojenským plánovačům lépe porozumět a aplikovat obsah pojmů v daném kontextu, realizovat vlastní nápady a využít je v různých vojenských scénářích.

Ujednocování v názorech na teorii i praxi uplatnění konceptu se projevilo v jeho integraci do doktrinálních publikací zejména v amerických ozbrojených silách. Doktrinálním vyústěním společné snahy odborné komunity byla modernizovaná verze definice, která byla logickou kompilací nejvýznamnějších myšlenek Clausewitze. Společná doktrína amerických ozbrojených sil JP 3-0, Joint Operations byla první publikací, která popsala těžiště jako *zdroj moci, který aktéroví poskytuje jeho sílu, svobodu jednání a/nebo vůli bojovat* (JP 3-0, 2006). V podmínkách Aliance byla tato definice zakotvena v doktríně AJP-01 v roce 2017.

7 TĚŽIŠTĚ JAKO ZDROJ KONTROVERZE

Při pohledu na válku a válčení se často objevují pojmy jako konvenční, resp. nekonvenční, případně lineární či nelineární. Clausewitzovo pojetí těžiště míří spíše na konvenčnost a linearitu, na podmínky vedení boje příznačné napoleonskému období. Na lineární válku bylo nahlíženo jako na sled souvisejících událostí, které se odehrávají v jedné dimenzi, přičemž všechny faktory se sbíhají, aby vytvořily rozhodující bitvu. To, co zásadně odděluje soudobé nelineární válčení od lineární formy, není pouze rozměrová expanze, ale expanze faktorů, které významně rozšiřují fyzické aspekty války. Někteří kritici naznačují, že tradiční přístup k vojenským operacím vyžaduje zachování zejména klasické fyzické dimenze, přičemž zapojení ozbrojených sil do dimenze informační a kognitivní

není jejich stěžejním úkolem. Analytické studie současného strategického myšlení však ukazují, že v soudobých konfliktech stále více narůstá potřeba kontrolovat interakci mezi těmito dimenzemi. (Petráš, 2023) Asymetrické válčení, nekonvenční taktiky, šedá zóna, kybernetické útoky směřující na státní infrastrukturu, vzestup nestátních aktérů, jako jsou teroristické skupiny nebo soukromé vojenské společnosti, a další faktory výrazně diverzifikovaly povahu konfliktu. Tento přirozený vývoj komplikuje a zpochybňuje tradiční využití konceptu těžiště, který má být použitelný pro celé spektrum vojenských aktivit od mírových operací až po operace vysoké intenzity.

Složitost nelineárních operací je spojena s nejednoznačností, která je vlastní moderním nekonvenčním nebo asymetrickým operacím. Míra nejistoty se exponenciálně zvyšuje s rozšiřováním informačních technologií, vyspělých systémů a moderních zbraní, jejichž dostupnost má potenciál učinit i z nejméně rozvinuté země významného nepřitele. Navzdory vědomí nelineárnosti tohoto prostředí je koncept těžiště využíván jako lineární analytický nástroj, což vede k jeho kritice jako málo užitečného v podmínkách soudobého válčení.

Vůči relevanci konceptu těžiště v posledních dekáдах vystoupila řada odborníků na danou oblast. Echevarria II, na základě zkušeností z operací v Bosně a Hercegovině (1992–1995), kritizuje nejednoznačnost Clausewitzova konceptu a tvrdí, že komplexnost moderních vojenských operací vyžadují jasnější a přesnější nástroje pro analýzu. (Echevarria II, 2002) Strange a Iron popisují operace v Somálsku a na Balkáně v 90. letech minulého století a argumentují, že Clausewitzův koncept je často špatně interpretován a aplikován, což vede k nesprávným strategickým rozhodnutím. (Strange a Iron, 2004)

Janiczek se ke kritice konceptu těžiště staví komplexněji a navrhuje tři možnosti jeho evoluce: V prvním případě koncept těžiště zachovat, ale s jasnější a přesnější definicí, která by lépe odpovídala moderním vojenským operacím. To by zahrnovalo revizi doktrinárních definic a zajištění, že koncept bude aplikován konzistentně a správně. Druhou možností je přizpůsobení konceptu pro různé typy vojenských operací. To by znamenalo, že těžiště by se definovalo a aplikovalo odlišně v závislosti na povaze operace, například v konvenčních válkách, asymetrických konfliktech nebo mírových operacích. Třetí možností, kterou Janiczek navrhuje, je úplné odstranění konceptu těžiště z vojenské doktríny. Místo toho by měl být koncept považován za abstraktní nástroj pro teoretické úvahy, nikoli za praktický nástroj pro plánování operací. Své argumenty Janiczek opírá o operace v Iráku v letech 2003–2011. (Janiczek, 2007)

Potter analyzuje rozdíly mezi původním konceptem těžiště a jeho moderní aplikací v americké vojenské doktríně. Na základě zkušeností z operací v Afghánistánu od roku 2001 tvrdí, že moderní interpretace těžiště se odchyluje od Clausewitzova původního záměru a že změny v doktríně jsou ovlivněny jazykovými výzvami, evolucí amerického způsobu válčení, potřebou jasnosti a preferencí pro analytickou jednoduchost. (Potter, 2013)

I blízká minulost má své kritiky konceptu. Šlebir pojednává o zkušenostech z operací v Sýrii a Libyi od roku 2011. Tvrdí, že koncept těžiště je příliš vágní, je špatně pochopen a aplikován, a obdobně jako Strange a Iron tvrdí, že jeho aplikace v moderních vojenských operacích často vede k nesprávným strategickým rozhodnutím. Navrhuje, aby koncept byl teoreticky přehodnocen a lépe strukturován. (Šlebir, 2022) Obdobně Edwards na příkladech z operací v Afghánistánu a Iráku zmiňuje problematickou identifikaci těžiště.

Argumentuje, že v moderních konfliktech je těžké určit životaschopná těžiště s jistotou. Tvrdí, že koncept může být zastaralý a nevhodný pro současné války, což by mělo vést k přehodnocení relevance Clausewitzových myšlenek při plánování operací. (Edwards 2022)

Za kritika konceptu lze označit i Meyera, který tvrdí, že termín těžiště je „znečištěn“ a jeho aplikace ve vojenském plánování vyžaduje pečlivou pozornost. Zmiňuje operace NATO v Libyi (2011) jako příklad, kde aplikace těžiště byla nejasná, a navrhuje, aby koncept byl z doktríny odstraněn nebo upraven. (Meyer, 2022) Je zajímavé poznat i další kritické názory, že analýza těžiště ve skutečnosti odvádí pozornost od hlubokého a kreativního přemýšlení o povaze problému a o tom, jak jej vyřešit, že nedostatek doktrinárních pokynů pro používání těžiště plýtvá časem plánovačů a poskytuje jen málo hmatatelných výhod, případně že neexistuje žádný důkaz, že by používání konceptu „fyzikální metaforu“ skutečně zlepšilo výsledky vojenských operací od doby, kdy byl zahrnut do západních procesů vojenského plánování. (Keer, 2023)

8 VÝZNAM A APLIKACE TĚŽIŠTĚ V PRAXI

Žádná teorie nemá valného významu, pokud není dána do souvislosti s praxí. Americká doktrína dlouhodobě konstatovala, že identifikace těžiště nepřítele je podstatou operačního umění a klíčem k vypracování ideálního designu (návrhu) operace (JP 3-0 2006, iv-12, JP 5-0 2006, iv-9). Obdobný názor zmínil Vego: *„Koncept těžiště je možná nejkritičtější prvkem operačního a strategického válčení. Žádný plán tažení nebo velké operace nelze provést rychle a rozhodně bez identifikace nepřátelských a vlastních těžišť a správného použití bojové síly k jejich degradaci, zničení, neutralizaci nebo ochraně.“* (Vego, 2000)

Co je těžiště a jak ho najít, to jsou klíčové otázky, které si dlouhodobě kladou vojenští stratégové a plánovači. Na tyto otázky často neexistuje jednoduchá a přímá odpověď, protože analýza těžiště může být náročným a zdoluhavým procesem bez jasného závěru. Zvládat proces analýzy těžiště vyžaduje vlastnit potřebný rozsah znalostí, které lze nabýt studiem teorie, historických příkladů nebo tematicky zaměřených odborných článků a v nejlepším případě praktickým procvičováním samotného procesu analýzy. Důležitou roli v tomto procesu sehrává doktrína, specificky doktrína zaměřena na oblast plánování operací. Platí zásada, že doktrína je deskriptivní, ale zásadně ne preskriptivní. Sice nabízí základ odbornosti, ale nikdy by neměla nahrazovat dovednosti, zkušenosti, kreativitu a úsudek velitelů. (Žižka a Saibert, 2024) Při aplikaci konceptu těžiště často dochází k subjektivním interpretacím, což v konečném důsledku může vést k nejednotnému úsilí a nesprávnému zaměření vlastních operačních aktivit.

Protože v minulosti doktrína konkrétní způsob analyzování těžiště neuváděla, bylo zcela na veliteli a jeho štábu, jaký přístup zvolí a „entitu“, která ztělesňuje těžiště, nalezne, zdůvodní, obhájí a navrhne, jakým způsobem bude tato ovlivněna, neutralizována nebo eliminována. Přestože platnost Clausewitzovy teorie těžiště nebyla nikdy systematicky zpochybňována, problémem byla obtížnost správné aplikace v kontextu dané situace. Jak bylo poznamenáno, *„plánovacím týmům může trvat hodiny – ne-li dny – dohadování*

se o tom, co je a co není těžištěm nepřítele, a obvykle to nejsou důkazy nebo analýzy, ale spíše „nejsilnější osobnost“, která vyhraje spor.“ (Rueschhoff a Dunne, 2011)

Výše zmíněné dilema plánovačů ohledně jeho praktického využití bylo do určité míry vyřešeno publikováním nové alianční doktríny pro plánování operací AJP-5 v roce 2019. Tato poprvé uvádí podrobnosti o tom, jak identifikovat, analyzovat a ověřovat těžiště. Nabízí metodu jeho analýzy v procesu plánování k propojení cílů, rozhodujících podmínek, efektů a akcí a k zajištění logického propojení mezi různými úrovněmi velení. Současně konstatuje, že koncept je užitečný nejen v klasickém bipolárním mezistátním vojenském konfliktu, ale také v konfliktech, kdy nepřítelem je nestátní aktér (povstalci, etnické skupiny), nebo v mírových misích bez zjevného nepřítele (AJP-5, 2019).

Doktrína AJP-5 zmiňuje širší teoretický rámec konceptu těžiště a v mnoha aspektech navazuje na ontologické, teleologické i epistemologické perspektivy Clausewitzova těžiště. Uvádí základní charakteristiky, specifikaci a příklady morálních a fyzických těžišť a naznačuje způsob jejich analýzy na strategické a operační úrovni. K tomu využívá koncept rozhodujících faktorů podle Josepha Strange, jenž je prezentován samotným těžištěm a skupinou tří „rozhodujících“ oblastí, které dotvářejí komplexní obraz těžiště. Jedná se o *rozhodující schopnosti* – základní schopnosti (možnosti), které umožňují těžišti fungovat v kontextu daného scénáře, situace nebo mise, *rozhodující požadavky* – podmínky, zdroje a prostředky, které jsou nezbytné pro udržení (operativnost) rozhodujících schopností, a *rozhodující zranitelnosti* – rozhodující požadavky nebo jejich dílčí komponenty, které jsou nedostatečné či náchylné k neutralizaci, eliminaci, izolaci nebo napadení.

Na politicko-strategické úrovni doktrína definuje dvě kategorie těžiště, a to morální těžiště a fyzické těžiště. Morálním strategickým těžištěm je označována primární entita, která vlastní ze své podstaty většinu z rozhodujících schopností, kterými může určovat a měnit politiku a strategii, řídit zdroje a prostředky potřebné k dosažení strategických cílů, inspirovat a poskytovat morální soudržnost a vůli k boji. K příkladům této skupiny morálně strategických těžišť náleží silný politický vůdce, náboženský vůdce nebo organizace disponující rozhodující politickou mocí, vládnoucí elita, populace (nebo její část) se silnou vůlí odhodlanou zvítězit.

Fyzickým strategickým těžištěm je entita představující primární fyzickou moc/sílu, na které je aktér závislý. Její schopnosti jsou dostatečné k tomu, aby uskutečnila svůj (předpokládaný) záměr a dosáhl svých (předpokládaných) cílů na dané úrovni velení. Do této skupiny fyzických strategických těžišť jsou přiřazována koaliční nebo alianční vojenské úkolové uskupení, konkrétní silný prvek národní vojenské síly, národní ozbrojené/bezpečnostní síly, případně vojenská složka politické skupiny nebo silný nevojenský subjekt v případě, že hlavní strategické úsilí není vojenské.

Na operační úrovni je určováno těžiště zásadně fyzického charakteru, které zpravidla bývá ústředním prvkem nebo základní částí fyzického strategického těžiště; tj. je vnořeno do strategického těžiště – např. námořní úkolové uskupení (operační těžiště) je součástí národních ozbrojených sil (fyzického strategického těžiště). I v tomto případě mají být schopnosti těžiště dostatečné k tomu, aby svým aktivním působením dosáhlo cílů na dané úrovni velení. K příkladům fyzických těžišť uvádí doktrína obrněný sbor, uskupení vzdušných sil, námořní úkolové uskupení, národní policejní sbor a regionální síť povstaleckých buněk.

Způsob samotné analýzy těžiště je procesem hledání vzájemných vztahů, vazeb a závislosti jednotlivých prvků konceptu rozhodujících faktorů, tedy vazeb mezi těžištěm, schopnostmi, které vlastní, požadavky a zranitelnostmi, které ovlivňují jeho roli v dosahování stanovených cílů. Podle doktríny je analýza těžiště součástí analýzy mise, nemusí však souviset s konkrétní plánovací činností. Spíše se jedná o nepřetržitý, iterativní proces, který pokračuje během plánování a vedení operace jako kolaborativní plánování na více úrovních velení. V článku není nutné podrobně popisovat samotný proces, kterým se zabývá doktrína, spíše je třeba vzít na vědomí důležitou roli velitelů a plánovačů v něm – tvořivě využít svých mentálních schopností, znalostí, zkušeností či dovedností, prokázat dostatek jasného myšlení, logiku, intuici či dokonce vizionářství a navrhnout představu, jakým způsobem bude s těžištěm v operaci zacházeno. Tyto a další atributy kognitivní domény jsou pro velitele a plánovače důležité.

ZÁVĚR

Clausewitz v knize *O válce* svým filozofickým a logickým přístupem překlenul propast mezi teorií a praxí; byl schopen převzít abstraktní pojmy a aplikovat je v praktickém vojenském kontextu. Jeho těžiště, jako „*středisko síly a pohybu, na němž závisí celek*“, je hlavním zdrojem moci, který aktérovi poskytuje jeho sílu, svobodu jednání a/nebo vůli bojovat. Jeho působením lze dosáhnout rozhodujícího vítězství.

Soudobý koncepční rámec těžiště, který je používán veliteli a štáby, je v mnoha aspektech podobný tomu, jehož základní rysy nastínil Clausewitz. Pro akademickou obec i odborníky z praxe je důležité pochopit, jak pojetí těžiště vnímal jeho autor, z čeho vycházel a taktéž poznat, jak se jeho myšlenky odrážejí v soudobé teorii i praxi operačního umění. S ohledem na zásadní rozdíly v podmínkách a způsobu použití vojsk Clausewitzovy éry v porovnání se současností existují náznaky kontroverze nad užitečností celého konceptu. Přesto Clausewitzovo těžiště zůstává cenným nástrojem operačního umění. Způsob jeho analýzy vyžaduje flexibilitu v přístupu velitelů a plánovačů a přizpůsobení se okolnostem moderního válčení. Využití jejich mentálních schopností, znalostí, zkušeností a dovedností, dostatek jasného myšlení, logika, dedukce, intuice či dokonce prvky vizionářství jsou důležité atributy, které tito musí v dané oblasti uplatnit.

Tento článek vznikl na základě podpory projektu DZRO-CBVSS22-OZKON realizovaného Centrem bezpečnostních a vojensko-strategických studií Univerzity obrany v roce 2025. Autor prohlašuje, že není ve střetu zájmů v souvislosti s publikováním tohoto článku a při jeho přípravě akceptoval všechny etické normy požadované vydavatelem.

SEZNAM ZDROJŮ

Clausewitz, Carl von. 1996. *O válce*. Brno: Bonus A 1996. ISBN 80-85914-27-1.

- Clausewitz, Carl von. 1976. *On War*. Edited and translated by Michael Howard and Peter Paret. Princeton: Princeton University Press.
- Department of the Air Force. 1997. *Air Force Doctrine Document 1*. Washington, D.C.
- Department of the Army, FM 3-24/MCWP 3-33.5. 2006. *Counterinsurgency*. Washington, D.C.
- Department of the Army, FM 100-5. 1993. *Operations*. Washington, D.C.
- Department of the Navy. 1994. NDP 1. *Naval Warfare*. Washington, D.C.
- Department of the Navy. 1997. MCDP 1. *Warfighting*. Washington, D.C.
- Department of Defense. 2006. JP 3-0. *Joint Operations*. Washington, D.C.
- Department of Defense, JP 3-24. 2006. *Counterinsurgency*. Washington, D.C.
- Department of Defense. 2006. JP 5-0. *Joint Operational Planning*. Washington, D.C.
- Edwards, Guy. 2022. *Is Clausewitz dead? The problem with Centre of Gravity*. Wavell Room. <https://wavellroom.com/2022/06/17/is-clausewitz-dead-complex-adaptive-systems-operations-planning/>
- Echevarria, Antulio J. II. 2002. Clausewitz's Center of Gravity: Changing Our Warfighting Doctrine—Again. *US Army War College Press*. <https://press.armywarcollege.edu/monographs/815/>
- Isserson, S. Georgij. 2013. *The Evolution of Operational Art*. US Army CAC. Fort Leavenworth, Kansas. Translated by Bruce W. Menning.
- Janiczek, Rudolph M. 2007. *A Concept at the Crossroads: Rethinking the Center of Gravity*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. <https://www.clausewitzstudies.org/bibl/Janiczek-ConceptAtTheCrossroads.pdf>
- Keer, Martin. 2023. Centre of Gravity: a flawed concept? <https://theforge.defence.gov.au/war-college-papers-2023/centre-gravity-flawed-concept#24a>
- Meyer, Eystein L. 2022. The centre of gravity concept: contemporary theories, comparison, and implications. *Defence Studies* 22, no. 3: 327-353. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14702436.2022.2030715#abstract>
- NATO Standardization Office. 2019. AJP-5, *Allied Joint Doctrine For The Planning Of Operations*, Edition A Version 2.
- Ontologie: Co je a proč je důležitá. KEY Trainings. 2022. <https://keytrainings.cz/slovník/ontologie-co-je-a-proc-je-dulezita/>
- Ontologie (filozofie). 2024. <https://dbterapie.cz/encyklopedie/ontologie-filozofie/>
- Potter, Shayla D. 2013. *The Center of Gravity Concept: A Study of Its Description and Application in Two Different Eras*. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College. Fort Leavenworth, Kansas.
- Rueschhoff, Jan L., and Jonathan P. Dunne. 2011. Centers of Gravity from the Inside Out. *Joint Force Quarterly* 60 (1st Quarter 2011): 120-25. https://theforge.defence.gov.au/sites/default/files/adfwtc05_-_rueschhoff_dunne_centres_of_gravity_inside_out.pdf
- Saxman, John B. 1992. *Concept of Center of Gravity, Does it have utility in Joint Doctrine and Campaign Planning?* (Fort Leavenworth, KS: U.S. Army Command and General

Staff College, School of Advanced Military Studies). <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA254161.pdf>

Sookermany, A.M. 2024. Philosophy of Military Sciences. In: Sookermany, A.M. (eds) *Handbook of Military Sciences*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02866-4_1-1

Starry, Donn A. 1981. The Principles of War. [online]. *Military Review*, September 1981, vol. XLI, no. 9, 5. <http://cgsc.contentdm.oclc.org/cdm/singleitem/collection/p124201coll1/id/340/rec/12>

Strange, Joe. 1996. *Centers of Gravity & Critical Vulnerabilities: Building on the Clausewitzian Foundation So That We Can All Speak the Same Language*. Marine Corps University. <https://archive.org/details/centersofgravit00stra>

Strange, Joseph L., and Richard Iron. 2003. Center of Gravity: What Clausewitz Really Meant. *Marine Corps War College*. <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA520980>

Šlebir, Miha. 2022. Re-examining the Center of Gravity: Theoretical and Structural Analysis of the Concept. *Revista Científica General José María Córdova* 20, no. 40: 1024-1045. http://scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1900-65862022000401024

Vego, Milan. 2000. Center of Gravity. *Military review*, March-April, 80(2), 23-29. <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA514297.pdf>

Žižka, Pavel and Richard Saibert. 2024. Development of the Czech Armed Forces Doctrinal Framework. *Vojenské rozhledy – Czech Military Review*, 33(1), 003-020. ISSN 1210-3292.